

Resque eadem esse simul, simul & non esse nequirit;

Hæc aliter fieri poterant te judge? Veri

285 Non est lex æterna sacri? Quæ vera reapse

Per spicuè, liquidò nunc sunt, ea falsa fuissent,

Si nexus alias habuissent corpora prima,

E quibus aut mentes, aut mentibus obvia constant?

Quis non excipiat malesanum dogma cachinnis?

290 Quod verum est, hoc ante Atomos & corpora quæque,

Hoc sine corporibus verum est Atomisque sine ullis:

Cumque oculis hominum quæ convenientia luci est,

Hæc fuit ante oculos & lucem, cognita Menti.

NON igitur Veri castus pater; at neque Justi.

295 Justum nempe quid est, nisi Verum in moribus? Absit

Indubia & constans cernendi regula Justi,

En procul à nobis cernendi regula Veri.

Illam homo si finxit novus auctor, & hanc quoque finxit;

Si neutram, Natura parens utramque creavit.

300 Quæ facilè ut capias præfari pauca licebit,

Ac nostræ interius penetralia mentis adire.

NIMIRUM est Ratio nobis innata, perinde

Ut sunt innati sensus. Non fecimus ipsi

Aures atque oculos quibus utimur; ut neque rerum

305 Objectas species: quas inter & organa sensùs

Harmoniam posuit talem Natura creatrix,

Ut, cum obversantur, sensus simul hauriat illas.

Non magis artifices propriæ Rationis haberí

Possimus, aut Veri; quod cum Ratione ligatur

310 Harmoniâ tali, nequeat se ut pandere Verum,

Quin Ratio confessim apprendat & imbibat illud.

Unde quod ipsa videt, sic, ut videt, esse necesse est:

Et quod ei certum est, certum priùs hoc erat in se,

Quàm foret humano Rationis lumine notum.

315 Quod si non esset, frustra loqueremur; & omnis

Mens hominum, sermo, sensus, res esset inanis.

Nam cùm decipior, non me Ratio intima fallit;

Verùm inconsultâ quoniam Ratione ferebam

Judicium præceps, tunc me malus abstulit error.

320 Hoc tota ingenito regitur Mens lumine, proinde

Non intellectus tantum, sed & ipsa voluntas,

Cui sua lex insculpta manet, sua norma volendi.

Namque satis non est, res, ut sunt, Mente tueri;

Præcipue factis homines sumus. Omnis ab uno

325 Lumine vivendi petitur modus, atque sciendi.

Quod Mentem in Justo posset si fallere nostram,

Falleret in Vero. Sed nusquam Regula fallit.

Aspicis in fabricâ dum grandis & ardua moles

Tollitur, ad lapides ut ferrea norma secандos

330 Accedat, donec latera omni parte quadrentur:

Ut junctim libella pares confidere cogat;

Et perpendiculo surgat directus in auras

Angulus. Interea facies circumspicit omnes

Dux operis; prudensque cavet ne quid minùs apte

335 Promineat, fugiatve, aut exeat ordine plano.

Ante laborem, ante artificem stat certa laboris

Regula: Sic & Mente prior stat regula Mentis:

Quæ nunquam erraret, si credendum huic nihil esset;

Nec malè quidquam ageret, bene si nihil esset agendum;

340 Aut exemplari firmo innatoque careret,

CERTUM igitur Rationis & immutabile cùm sit

Exemplar, seu judiciis präest illa ferendis,

Seu regit affectus animorum & facta gubernat,

Sunt liquidò per se fieri debentia quædam

345 Omni hominum Ratione priùs, quæ Justa vocamus;

Ut sunt per se se quædam debentia credi

Omni hominum Ratione priùs, quæ Vera vocantur.

Legibus à nostris, vel neutra, vel utraque pendent:

Hinc si quid verum est, aliquid justum sit oportet.

350 NIMIRUM si quis tibi quatuor esse negaret

Bis duo, cerratum sanè meritóque vocares.

Quapropter? Quoniam Ratio verum esse patensque

Declarat, quod ridiculus stolidusque negasset.

Est igitur lux in nobis quæ talia monstrat.

355 Jam si idem Herculeas meditatus adire columnas

Iret in Ægyptum, sitiens aut retibus undam

Colligeret, stultum sanè meritóque putas.

Quapropter? Quoniam legi Rationis apertè

Pugnaret, quâ præcipitur per idonea finem

360 Optatum potius, quâm per contraria quæri.

Est igitur lex in nobis quæ talia dictat.

FORSAN in utilibus quiddam lex ista susurrat,

Inquis; at in rebus prorsum obmutescit honestis.

Ergò fateris in utilibus: non accidit ergò

365 Fortunâ, legem hanc ut haberet quisque, sed ipsam

Primitus è sacris Naturæ fontibus hausit.

Justitiæ porro virtutem non sua tantum

Utilitas, divina magis commendat origo.

Constituit multas hominum sapientia leges;

370 Id fateor: sed enim inventrix Sapientia legum

Lex primæva fuit, quæ non inventa, sed ipso

Munere Naturæ sic mentibus insita cunctis,

Ac tanto consensu, ut quis prästantior esset,

Hi justas ferrent leges, aliisque libenter

375 Acciperent. Nostro spirans hæc pectore damnat

Quidquid perversum est, & honesti insculpsit amorem.

EST oblata viro merces, qui primus in hostem

Irruerit; tu primus ades, vallumque refringis,

Mercedem petis; alter habet, qui fugit & arma

380 Perdidit. In vinclis frater gemit; ære gementem

Ipse tuo redimis; liber te vendere tentat:

Conquereris meritò: Sed cùm in te facta queraris,

Nonne hæc in reliquos nunquam facienda fateris?

Caupo viatorem per blandè invitat in ædes;

385 Exceptum dum somnus habet, crudo ense trucidat:

Hic fureret dum dira fames, ut bobus & agnis

Parceret, occidit matrem, natosque voravit:

Pro! Quæ flagitia! Exclamas, quæ monstra! Sed unde

Monstra vocas? Si non Ratio, quæ reprobat, ulla est,

390 Immeritò reprobas; si qua est, lex insidet ergò

Talia quæ damnat; quænam est? Eadem illa profectò,

Quæ monet ac prohibet ne bis duo quinque putentur.

RESPONDENS forsan, tibi justum hoc omne videri

Primitus, atque ipsâ Rationis luce probatum,

395 Quod magis arridet: quia te nativa voluptas

Huc impellit, & hortatur nil cetera cures.

Sed mala doctrinâ quot deriventur ab illâ,

Utile quæ grato, & grato confundit honestum,

Usquè novis augens animorum incendia flammis,
 400 Jam satis ostendi. Quòd si hæc Rationis ab ipso
 Lumine monstrantur, Ratio fit causa malorum
 Omnipotens, toto quæ parturit Orbe Voluptas.
 Illam autem scelerum, aut errorum dicere matrem
 Æquè despere est, ac si quis diceret esse
 405 In causâ fabricæ canonem, cur fabrica peccet.

NATURA est adeò Veri Justique magistra :
 Hoc à principio, Quinti, hoc à fonte petivit,
 Quas humana dehinc posuit sapientia leges,
 Naturam & legem Rationis ubique secuta.
 410 Nec vetat à recto lex sicubi prava recessit :
 Ut sunt humanis homines qui carnibus escam
 Non dubitant coxisse sibi, interdumque paternis ;
 Quales Brasili nuper, Læstrygones olim :
 Nam stulti quamvis à Vero semper aberrent,
 415 Non exinde probes Verum nihil esse reapse.
 Ut Veri, in cunctis inerant sic semina Justi :
 Consopita quidem, grassante libidinis æstu
 Per populos, tandem prudentibus excita jussis.
 Sed quæ causa dedit Rationem, habuisse necesse est ;
 420 Et quæ Justitiam inspirat, justa ipsa profectò est.
 Nam quocunque caret, certè hoc dare nulla potest res.
 Lex igitur primæva, Dei Mens atque voluntas :
 Et legem hanc sentire, Deum est audire loquentem.
 Nec Verum, aut Justum sterilis Fortuna creavit.
 425 Si casum abjicias, & ineluctabile fatum
 Substiuas, in Materiâ nihil esse necessum
 Vidimus; atque aliâ quam quâ nunc sede refulget,

Almæ fecundam lucis potuisse creari
 Congeriem, vel multiplici glomeramine cogi.
 430 Sidera sunt præter Solem & visuntur Olympo
 Innumerabilia. Hæc propriis, à vortice nostro
 Secretis, latè cumque indigenâ comitatu
 Vorticibus regnant, & ibi diversa rotantur
 Privatim ; at motus quos illic incita servant,
 435 Vel nulli prorsus, nullo impellente, fuissent ;
 Aut alii quâm sunt, alios si causa dedisset ;
 Vel si sponte suâ, motus foret unus eorum.
 Et tu, nos rapido, Tellus, quæ turbine versas,
 Cur placidâ non sede sedes, Ptolemæus ut olim
 440 Jusserat ? Hoc quianam potius quâm volveris illo
 Exagitata modo, circumlabentia discors
 Sidera vel superans cursu, vel tarda relinquens ?
 Sic neque vulgares motûs per corpora leges
 Demonstrant, cur Sol hâc Cœli parte, vel Orbis
 445 Consistat quam semper habet, cur primitus ire
 In latus hoc, illi lateri quâm obvertere frontem
 Maluerit. Volvi Cœlum si credis ab Euris
 Ad Zephyros, quidni à Zephyris decurrat ad Euros ?
 Par utrique modo est : neutro Cœlum ire repugnat.

450 Quæ ratio pariter, quam solâ ducere possis
 Ex vi Materiæ, tam firmo cardine Mundum
 Transfixit, tantoque veru Cœlum, Aëra, Terram
 Perterebrata tenet, rerum sit ut unicus axis ;
 Dum reliqui proprios axes habuere Planetæ,
 455 Sol etiam ipse suum, quem circum tota rotando
 Versari moles maculis ostenditur ipsis ?
 Nil igitur sine Mente putas in sidere factum :

Nil à principio motum sine Mente. Quot errant
In Cœlo stellæ , ac projectum lumen opacis
460 Corporibus prorsum æquato moderamine sumunt ;
Quotque faces liquido nox clara accedit Olympo ;
Quot sunt in patriâ viventûm semina terrâ ;
Et quot humus gremio succos habet , atque fodinas ;
Vel silices ipsæ , quarum de corpore duro
465 Eruitur splendens , ac Soli congener ignis ;
Tot Numen cecinere tubæ : cecinere , canentque ;
Quanquam Epicureas obturat perfidus aures ,
Imperitare sibi nec vult homo , quem timet . Ergò
Quid juvat ulteriùs commenta referre Lucreti ?

470 A t nunc difficiles conemur solvere nodos.
Ex nihilo nil fit : lex inviolabilis esto :
Nil ruit in nihilum , clamat schola tota Epicuri.
Ergò si quæ sunt , æterna fuere ; nec unquam
Cessatura manent. Intermoriuntur ubique
475 Corpora , Materies autem quæ corpora fundat ,
Semper erit , fuit , est : finemque ignorat & ortum.
Si Deus est , si Materies exordia sumvit ,
Unde illam Deus ? Et quando ? si fecit ab ævo ,
Esse ea non coepit ; si longo tempore postquam
480 Ipse erat , ecquo consilio mutata voluntas
Numinis æterni ? Nam si non esse decebat
Materiem ac Mundum ; cur tot , cur tanta creavit ?
Si fieri decuit ; quidni priùs ? An sibi famam
Et cultum voluit ? Quis credat honoris aventem
485 Naturam , sibi quæ satis est , nihil indiga nostri ,
Sorte beata suâ ? Quid erat , mortalibus ægris
Quòd manifestari dubiè , cæcâque videri

Suspitione , coli variâ sub imagine rerum
Omnigenûmque Deûm monstros , aliquando negari
490 Funditus , interdum nesciri , pascere item
De se perpetuam , violandas ponere leges ,
Ac genus humanum vitiis permettere vellet
Omnibus , inque suâ pateretur imagine ludi.

P R A E T E R E A quamvis vastum disjecta per Orbem ,

495 Quæ redolent mentem artificis , sunt corpora quædam ;
Non tamen infinitam adeò , summèque potentem ,
Aut summè cautam. Siquidem vel plurima nævis
Turpia sunt passim & mendosè condita ; vel si
Partibus ac numeris dicas completa , videmus
500 Augeri potuisse : manum Spectator avaram
Arguit , inque bono melius desiderat ipso .
Ut sunt arborei fructus campique feraces ,
Sic etiam horrendæ cautes & inhospita faxa ,
Sic Libyæ , fluctusque leves undantis arenæ .
505 Quid juvat assiduum Solem vigilare sub Arcto
Mensibus æstivis , portasque occludere nocti ;
Quandoquidem concreta gelu per cetera torpet
Tempora , nec civem patitur nive confita tellus ?
Verberibus quot sunt radiorum aut victa repenti
510 Frigore ; quot rabie venti , aut rubigine cæcâ ,
Aut fluviis magno latè erumpentibus alveo ,
Intempestivis aut imbris , atque procellâ
Grandinis intereunt sata lœta , hominumque labores ?
Quot necat atra lues populos ? Quot partibus ipsis
515 Denatæ matres ? Vitæ quot ubique parantur
Insidiæ ? Rem quamque suus circumvenit hostis ,
Ut nec securâ , miseri , brevitate fruamur .

Si Deus est bonus, omnipotens, si cuncta gubernat ;
 Cur mala, quæ totum foedè grassantur in orbem
 520 Non averruncat ? Si quæ medicamina morbis
 Instituit ; quibus hæc plerumque incognita servat ?
 Si fruges homini ; num toxica tetra novercis ?
 Si Terram, ut colerent mortales ; cur mare Terras
 Exsuperat ? Cur nulla pati vult littora , frenum
 525 Sæpius indignans ; cur audet diluviare ,
 Et totas haurire refusis fluctibus urbes ?
 Cur adaperta tremit, cæco vexamine Mundi
 Non nunquam , & piceos niveis è montibus ignes
 Ejaculatur hians tellus , ac murmure magno
 530 Susdeque ipsa ruit , vastâque voragine sorbet
 Incautum genus , & lacubus sola mergit obortis ?
 Cur pelago pluit, interea sipientibus arvis ?
 Quosque perusta libens Africa , Caucasus imbre
 Accipit, emturus Libyci partem ipse caloris ?
 535 Cur vorat ignis opes , hominum si natus in usus ?
 Cur feriuntque pios , & omittunt cæca nocentes
 Fulmina ? Nequitiæ patiens cur optima nostræ
 Mens peccare finit ? Si tantus criminis horror ;
 Impediat : vel cùm toleret, non ardeat irâ.
 540 Si prohibere potest, nec vult ; virtutis amore
 Non capitur : si fortè velit , nec possit ; inermis
 Est illi virtus, nec jam infinita potestas.
 Denique si Mentes nullo delebilis ævo
 Vita manet, mercesque bonis æterna paratur ,
 545 Unde voluptatis tantæ promulside nullâ
 Illexit miseros ; imò cuppedine rerum
 Implevit, quas spernere fas , & amare nefas sit ?
 Quin nos infantes, immortalesque creavit :

Et

Et quantum instabilis vitæ leviumque bonorum ,
 550 Nascendo tantum ipse suî ingeneravit amorem ?

VENIMUS ad Syrtes. Alto cum gurgite primùm ,
 Et cum turbinibus ventorum , atque æquoris æstu
 Lucta fuit : nunc ad scopulos allidere, portûs
 Ipso in conspectu, Proretæ dedecus esset.
 555 Ergò jam totis opus est incumbere remis ,
 Et suprema viæ superare pericula nostræ.
 Qui nihil è nihilo fieri pleno ore tonabat ,
 Credidit è nihilo sic omnia facta putari ,
 Ut nihilum quasi materies foret unica rerum :
 560 Ceu scamnum è trunco facimus , statuamve rotamve ?
 Aut quasi seminium , ut minimo de germine pinus
 Alta venit ? censes si talia , docte Luceti ,
 Jure putas nihil è nihilo potuisse creari :
 Namque his in rebus nil fit ; mutatur earum ,
 565 Quæ jam prorsus erant , ratio , positura , locusque .
 Sed non est ea lis inter nos. Quærimus utrum
 Per se sint quæ sunt ; atque illa sit esse necessum .
 Nam si sunt per se , non sunt aliquando creatæ :
 Si per se non sunt , coepisse aliquando fatendum est.
 570 Quærimus hoc unum , hoc igitur sistamus in uno .

A t lis transacta est. Atomos non esse , sed ipsam
 Materiem è multis concrescere partibus , antehac
 Ostendi : nullis nativo jure figuris
 Instructam , nullo natam se impellere motu
 575 Delectuque loci. Quin Mentes esse probavi
 Quiddam incorporeum ; solâque à Mente petendam

D d

Vim motūs, quæ Materiæ subrepat inertī.
 Supremam hinc docui Mētem cōsistere per se,
 Quæ moveat cuncta omnipotens, quæ cuncta creārit,
 580 Atque etiam ex nihilo. Sic emersisse fatemur
 E tenebris lucem (quamvis primordia lucis
 Haud tenebræ fuerint) cū lux splendescere cœpit,
 Lux ubi non fuerat. Sibi nam dare nulla potest res
 Surgat ut è nihilo, vel si infinita putetur:
 585 Si finita, nequit per se cōsistere; quando
 Nil perfectius est, nil excellentius, imò
 Nil tam infinitum, quām taliter esse, nec ulli
 Principium dēbere suū. Cur cetera desunt
 Illi quod per se est? si non ab origine limes,
 590 Unde erit? Este procul misera argumenta Lucreti,
 Argumentorum larvæ. Quid in arma resurgit,
 Et lacero nostros umbone repercutit ictus
 Nequicquam? Qui Materiæ primordia vana
 Seminat in nihilo, è nihilo qui corpora fingit,
 595 In nihilum nexus omnes formasque refundit,
 Et non erubuit, quòd cogitet aut velit alta
 Mens hominum, ex nihilo factum id natumque fateri;
 Jam toties fautor nihili, nunc omnia nasci
 Ex nihilo potuisse negat: mavultque minutus
 600 Particulas, quarum virtus est nulla, vel ipso
 Judice, nec natura ullo conamine possit
 Describi, quin principiis extrema repugnat,
 Esse tamen per se, & toto genuisse quod Orbe est;
 Quām per se Numen summum esse, & cuncta creāsse.
 605 Sit rata res igitur semel, ac firmata perenni
 Judicio inter nos, Quinti, causam esse potētem

Materiæ: facili jam cetera luce patebunt.
 Non enim ab æterno, sed Mundum ea causa creavit,
 Cū voluit. Nec propterea mutata voluntas,
 610 Ast eādem semper fuit, hoc ut tempore Mundus
 Confieret. Quo consilio, nescimus: honorem
 Certè haud affectans; satis est si condidit Orbem
 Se propter, non externā ratione coactus,
 Seu causā quādam praeunte operumque magistrā;
 615 Qualia agunt homines alieno lumine ducti.
 Nam Deus ipsa quidem Ratio est, nec legibus ullis
 Vinciri potuit, leges qui condidit omnes.
 At quæ mens illi fuerit, dum cuncta crearet,
 Quasque sit ille vias, quo fine modoque secutus,
 620 In multis facta ipsa docent, oculisque loquuntur,
 Facta Epicureis melius facunda fusurris.

VERUM hæc fortè tibi quondam detecta patebunt,
 Quando revelati vegetus sacra dogmata Veri
 Hauseris, atque novo mirabere lumine victus,
 625 Quanta Dei in nostram fuerit clementia gentem.
 Namque parum est, Quinti, tot per miracula rerum
 Numine ab æterno cuncta evicisse creari:
 Aggrediar posthac (& me labor iste juvabit)
 Dictatos afflante Deo producere libros;
 630 Legitimi normam cultūs monstrare; diuque
 Promissi Mundo mysteria pandere Christi:
 Quo duce ad æternam via sternitur unica vitam;
 Quo sine nil ipsum proficit cognoscere Numen.
 Hic sat erit solam Naturæ attendere vocem.
 635 Clamat enim auctorem Natura, opus tundique summum
 Arguit artificem; Mens abdita corpore cernit

Nunc opus, artificem mox corpore libera cernet.
 Interea mirum non est, si corpora Mensem
 Præpediunt, ac futilia & terrestria sæpe
 640 Ad bona detorquent, licet ad meliora vocata
 Immensi teneat non unquam explebilis ardor,
 Et sitis implacata boni, & nativa cupido:
 Quam si multivagis erroribus applicat ultro
 Viles ad nugas, irritamenta malorum,
 645 Hoc hominis vitium est, se se ipsum sponte moventis,
 Qui labefactavit Naturam, & captus inani
 Personâ, specieque boni, rem liquit, & umbram
 Arripuit; dono qui libertatis abusus
 Depressit proprias pravo moderamine vires,
 650 Restlit in solâ defixus imagine, Veri
 Impatiens, tandemque bonorum à fonte recessit.
 Sic & lucis amans pulchræ, tenebrasque perosus,
 Solis ad intuitum strigis caligat ocellis,
 Nec tolerare potest lucis caput, atque parentem:
 655 At sparsam coelo potius, terrisque reflexam
 Quærit, & in varios detortam hinc inde colores
 Cernere amat: radios omni jam ex parte libenter
 Accipit infractos, & debilitate placentes.

ANXIUS indagat semper quâ se arte beatum
 660 Efficiat, reperit nusquam; ut qui curvus, anhelans
 Quærendis infudat, abest ubi vena, metallis.
 Mortales miseri! Quos noxia corpora fallunt.
 Nec titubant ipsâ tantum caligine Veri,
 Sed magis intendunt aciem, ne cernere possint:
 665 Incerti gratis, rerum per opaca vagantes,
 Venantur dubitare, umbrasque in lumine quærunt.

Mox ubi nocte atrâ se se obduxere volentes,
 Jam quasi collustrati umbris & fluctibus ipsis
 Firmati, tandem caput altum ad sidera tollunt:
 670 Quod renuunt vidisse, negant, ac sponte receptam
 Noctem oculis, audent ipsis affingere rebus.
 Interea, nec longa quidem sibi gaudia prensant,
 Nec nitida, at multo vix scintillantia fumo.
 Attamen haud cessant maria omnia, stagna, lacusque
 675 Verrere, si possint prædam expiscarier undis:
 Rete venit multâ vi tractum, at piscium inane.
 Confessi se tandem inopes aut undique lusos,
 Stultiæ mutant speciem, resipiscere nolunt.
 Lethargum potius captant, mentique remorsæ
 680 Pacem aliquam & scelerum sociis solatia curis.
 Pax erit, hanc tibi letiferam turbare quietem,
 Et consopitos stimulo acri pungere sensus.

C O M P U T A T hic nummos, & gaudia fundat in arcâ;
 Cùm tandem ad cumulum vis auri maxima venit,
 685 Non venit alma quies, auri sitis acrior ardet.
 Illum alienus honos torquet, popularis & auræ
 Stridor in arma vocat generosum & gloria mortis
 Lena; rapit cita mors, aut si victoria lœta
 Contigerit, confessim alias meditatur honores;
 690 Mercedemque nimis parcam, meritisque minorem
 Conqueritur. Studet hic villæ, nec villa quietem
 Sufficit, atque domum tandem fastidit & hortos.
 Nulla voluptatis demum pacata libido,
 Dum bona prosequimur stulti pereuntia, quorum
 695 Quantus inarsit amor, tantum jactura remordet.
 Adde metum hærentem, ne mox rapiantur amata: